

Harms and Solutions for Evaluating Humanities Research Outputs: A Case Study of Language and Literature

Elahe
Ebrahimi Dorcheh ¹

Ali Mansouri ^{2*}

Mitra Pashootanzadeh ³

Sayyed Ali Asghar
Mirbagherifard ⁴

Ahmad Shabani ⁵

- 1. Ph.D. Candidate, Department of Knowledge and Information Science, University of Isfahan, Isfahan, Iran.
Email: e.ebrahimi@edu.ui.ac.ir
- 2. Associate Professor, Department of Knowledge and Information Science, University of Isfahan, Isfahan, Iran. (Corresponding Author)
- 3. Associate Professor, Department of Knowledge and Information Science, University of Isfahan, Isfahan, Iran.
Email: m.pashootanzade@edu.ui.ac.ir
- 4. Professor, Department of Persian Literature, University of Isfahan, Isfahan, Iran.
Email: Bagheri@ltr.ui.ac.ir
- 5. Professor, Department of Knowledge and Information Science, University of Isfahan, Isfahan, Iran.
Email: shabania@edu.ui.ac.ir

Email: a.mansouri@edu.ui.ac.ir

Abstract

Date of Reception:
25/04/2023

Date of Acceptation:
23/08/2023

Purpose: In addition to the distinction between the field of humanities and other sciences in terms of their nature and research goals, different disciplines within the humanities also possess distinct characteristics. This study aims to identify the disadvantages of evaluating humanities research outputs, with a specific focus on the fields of language and literature. It also aims to provide solutions to improve the evaluation of researchers in these areas.

Methodology: The present study is an applied type research with a qualitative content analysis method. The study's statistical population included faculty members from language and literature fields with various Persian and non-Persian orientations (English, Arabic, French, German, and Chinese) in Iran. The research sample consisted of 24 individuals, including 19 men and 5 women who were at least Assistant professors from 8 universities: Isfahan, Tarbiat Modarres, Tehran, Al-Zahra, Shahid Chamran Ahvaz, Shiraz, Allameh Tabatabaei, and Ferdowsi of Mashhad. The participants were selected using targeted sampling and the snowball method. The semi-structured interview was used as a research tool, and MAXQDA 2020 qualitative data analysis software was utilized for coding. Theoretical coding involves three stages: open coding, axial coding, and selective coding. To ensure credibility, the opinions of two coders were sought. Also, the results of the coding were sent to three interviewees who played a significant role in expressing injuries and proposing solutions. They were asked to comment on the compatibility of the extracted codes with their own experiences. The terms and details of the work are explained in detail within the plan for the transferability criterion. In order to measure dependability, all the stages and processes of the

Elahe
Ebrahimi Dorcheh¹Ali Mansouri^{2*}Mitra Pashootanzadeh³Sayyed Ali Asghar
Mirbagherifard⁴Ahmad Shabani⁵Date of Reception:
25/04/2023Date of Acceptation:
23/08/2023

research were recorded and reported accurately from the beginning to the end, mentioning the details of the data analysis, and excerpts from the text of the interviews were presented. For confirmability, the findings were provided to 5 interviewees and peers to express their opinions about the results.

Findings: Evaluation harms were identified through 62 codes. The concept of science production and the promotion of knowledge foundations were investigated in two general areas (humanities) and a specific area (language and literature) with different components. The general area includes the establishment of policies for evaluating research output, the inclusion of research output ratings in promotion regulations, and considerations of research ethics. The specific area includes the evaluation of research outputs in the promotion regulations, publications, international article publications, theoretical contributions, research style of faculty members, and literary and creative works. The concept of practicality and addressing societal issues also encompasses two aspects: disconnecting the relationship between language and literature fields and society, and teaching language and literature fields. The solutions were presented in the form of 34 codes. The concept of science production and the promotion of knowledge foundations were investigated in two general areas (humanities) and a specific area (language and literature) with different components. The general area includes the development of policies for evaluating research output, the inclusion of research output ratings in promotion regulations, and the improvement of research facilities and resources. The specific area includes the evaluation of research outputs in the promotion regulations, the research approach of faculty members, and research facilities. The concept of practicality and addressing societal issues also encompasses two aspects of applied research: the connection between the disciplines of language and literature and society.

Conclusion: If the evaluation is conducted accurately and comprehensively, and it clearly indicates the gap between the current situation and the desired outcome, it will minimize trial and error in this field and reduce costs associated with ineffective and unnecessary tasks. It accelerates the steps towards success and progress. The essence of evaluation is optimizing performance. The competition to obtain the best scientific position among researchers, educational groups, and research institutes has gained great importance and momentum. The health of such a competition and its correct orientation will be possible through planning for accurate evaluation, and a review of the evaluation policy of academic faculty members of universities and higher education is one of the fundamental needs in this direction. The results of the present study can be utilized as an effective measure to enhance the current situation.

Keywords: Research Outputs, Humanities, Language and Literature, Evaluation, Disadvantages, Solutions.

آسیب‌ها و راهکارهای ارزیابی برون‌دادهای پژوهشی علوم انسانی: مطالعه موردی رشته‌های زبان و ادبیات

الهه ابراهیمی درجه ۱

۱. دانشجوی دکتری رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.

علی منصوری*۲

Email: e.ebrahimi@edu.ui.ac.ir

۲. دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران. (نویسنده مسئول)

میترا پشوتنی‌زاده ۳

۳. دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.

Email: m.pashootanizade@edu.ui.ac.ir

سید علی اصغر میرباقری فرد ۴

۴. استاد گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.

Email: Bagheri@ltr.ui.ac.ir

احمد شعبانی ۵

۵. استاد گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.

Email: shabania@edu.ui.ac.ir

Email: a.mansouri@edu.ui.ac.ir

چکیده

هدف: پژوهش حاضر شناسایی آسیب‌های ارزیابی برون‌دادهای پژوهشی علوم انسانی با تأکید بر رشته‌های زبان و ادبیات در ارزیابی پژوهشگران و ارائه راهکارهایی برای بهبود آن است.

روش‌شناسی: پژوهش حاضر از نوع کاربردی و با روش تحلیل مضمون است. جامعه آماری پژوهش شامل اعضای هیئت علمی رشته‌های زبان و ادبیات در ایران بوده است که نمونه پژوهش به تعداد ۲۴ نفر از طریق نمونه‌گیری هدفمند و روش گلوله‌برفی انتخاب شد. از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته به‌عنوان ابزار پژوهش بهره‌برداری شده است و از نرم‌افزار تحلیل داده‌های کیفی MAXQDA 2020 برای کدگذاری استفاده شد.

یافته‌ها: آسیب‌های ارزیابی در قالب ۶۲ کد و راهکارها در قالب ۳۴ کد به‌طور کلی در دو مفهوم تولید علم و ارتقای بنیادهای دانشی، و کاربردی بودن و پاسخ‌گویی به مسائل جامعه طبقه‌بندی شده است.

نتیجه‌گیری: اگر ارزیابی با دقت و جامعیت صورت گیرد و فاصله وضعیت موجود تا جایگاه مطلوب را به‌درستی نشان دهد، آزمون و خطا در این عرصه را کاهش می‌دهد و هزینه کمتری برای کارهای کم‌اثر و غیرضروری صرف خواهد شد که باعث سرعت‌گرفتن گام‌های مسیر موفقیت و پیشرفت می‌شود.

واژگان کلیدی: برون‌دادهای پژوهشی، علوم انسانی، رشته‌های زبان و ادبیات، ارزیابی، آسیب‌ها، راهکارها

صفحه ۹۶-۷۵

دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۰۵

پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۰۱

مقدمه و بیان مسئله

در جامعه اطلاعاتی، فعالیت‌های علمی اهمیت و نقش برجسته‌تری دارند. چنین فعالیت‌هایی سبب گسترش کمی و کیفی علم و فناوری و دستیابی به توسعه در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، انسانی، و فرهنگی می‌شود و رفاه عمومی را به دنبال دارد. برای آنکه توسعه، رفاه و استقلال واقعی در جامعه انجام شود نیاز است که به پژوهش و برون‌دادهای پژوهشی به‌عنوان سرمایه‌ای بی‌پایان در همه حوزه‌های علمی توجه شود. البته علوم مختلف در نحوه تعامل با جامعه و تأثیرگذاری، تفاوت‌هایی دارند که توجه به آن ضروری است.

حوزه علوم انسانی همچون موتور محرکه ترقی سایر علوم و فراهم‌کننده زمینه رشد آنهاست. بخش قابل‌توجهی از توسعه و رخدادهای فرهنگی، تاریخی، اجتماعی، اعتقادی، اقتصادی و سیاسی دنیا به دلیل ایده‌های صاحب‌نظران در علوم انسانی است (شیخ‌زاده، ۱۳۹۴). علوم انسانی کارکردهای فراوانی به گستردگی وجود انسان و جامعه دارد، کاربرد علوم دیگر را آسان کرده و بستر تحولات علمی را مهیا می‌کند و نقشی تعیین‌کننده در تولید، گسترش و اخلاق‌مداری فناوری‌هایی که در اختیار انسان قرار می‌گیرد، دارد. این علوم، هدفی فراتر از صرفاً رشد اقتصادی داشته و اندیشه‌ساز^۱ (Olmos-Peñuela et al., 2014)، شکل‌دهنده هویت جامعه و زمینه‌ساز رویکردهایی اساسی است که مردم بر اساس آن، فکر و عمل کرده و به سمت مسیر صحیح زندگی هدایت می‌شوند.

علوم انسانی شامل رشته‌ها و گرایش‌های مختلفی است که هرکدام سهم به‌سزایی در تحول و ترقی جامعه دارند. در این میان، رشته‌های زبان و ادبیات (در گرایش‌های زبانی مختلف) به‌طور قابل توجه با جنبه‌های مختلف زندگی و مهم‌تر از همه با هویت، بلوغ فکری و فرهنگی یک ملت سر و کار داشته و به‌عنوان پشتوانه‌ای برای غنای تمدن یک کشور به حساب می‌آید. به‌طوری که زبان و ادبیات در عین لذت‌بخشی و بهره‌دهی ادبی، بازتابی از جامعه از جنبه‌های مختلف از جمله فرهنگی، اجتماعی، اعتقادی، تاریخی، سیاسی، و اقتصادی است و تصویری از آنچه مردم در جامعه می‌اندیشند، می‌گویند و انجام می‌دهند ارائه می‌دهد. زبان و ادبیات آینه عصر خود و مردمان آن و روح جامعه بوده و به افراد، امکان درک دنیایی که در آن زندگی می‌کنند را می‌دهد. این رشته گنجینه ارزشمندی برای درک ارزش‌ها، آداب و رسوم و پیشینه تاریخی و نیز، تحولات آینده جامعه است که در قالب آمیزه‌ای از دانش و هنر، باید‌ها و نبایدها را تشریح می‌کند و می‌آموزد. این طرز تفکر که پژوهش‌های زبان و ادبیات می‌تواند حاوی اطلاعاتی در مورد رفتار و ارزش‌های اجتماعی باشد به نظریه بازتاب^۲ شهرت دارد چراکه به‌نحوی شفاف، جهان اجتماعی را برای خواننده مستند می‌کند (کورس، ۱۳۸۳). این رسالت با آثار و برون‌دادهای پژوهشی مطلوب و دنبال‌کردن خطوط راهنمای مشخص و متناسب برای ارزیابی با هدف گسترش کمی و کیفی آنها، هموارتر خواهد شد.

برون‌دادهای پژوهشی در سایه برنامه‌ای که در سطح کلان تدوین شده شکل می‌گیرد و بازتاب آن در فعالیت‌های پژوهشگران یک حوزه علمی پدیدار می‌شود. ارزیابی برون‌دادهای پژوهشی نشان‌دهنده میزان اثربخشی و کارآمدی عملکرد و لازمه اصلاح و بهبود وضعیت آن است. ارزیابی برون‌دادهای پژوهشی یک رشته، جایگاه و وضعیت علمی آن را بهتر نمایان می‌کند و مشخص کردن نقاط قوت و ضعف فعالیت‌ها نتایج مهم و قابل تأملی خواهد داشت. روش ارزیابی جهت بررسی برون‌دادهای پژوهشی، پس از انجام و انتشار آنها با استفاده از معیارهای کمی و کیفی، تأثیر معناداری بر رفتار علمی پژوهشگران از انتخاب موضوع و روش‌شناسی پژوهش تا انتشار آن دارد و به‌طور مستقیم بر

1 . Opinion-Makers
2 . Reflection Theory

الهه ابراهیمی درچه، علی منصوری، میترا پشتوتنی زاده، سید علی اصغر میرباقری فرد و احمد شعبانی

نتایج ارزیابی تأثیر می‌گذارد (Sigurðarson, 2020). ارزیابی دقیق، لازمه رقابت و ضامن ارتقای کیفیت و بهره‌وری پژوهشگران، گروه‌های آموزشی، و مؤسسه‌های پژوهشی است. از مهم‌ترین آسیب‌های ارزیابی به معنای دقیق و اثرگذار، مبهم‌بودن هدف است که می‌تواند ریشه در ضعف و نامناسب‌بودن برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری در عین تلاش فراوان داشته باشد. در هر امری، پیگیری یک برنامه و سیاست درست به‌عنوان یک قطب‌نما می‌تواند تسریع و تسهیل‌کننده حرکت به سمت هدف مورد نظر باشد. اما عمل کردن بر اساس یک سیاست و برنامه نادرست می‌تواند منجر به عقب‌ماندگی، تأخیر در دستیابی به اهداف، و عواقب جدی دیگری بشود.

قطعاً علاوه بر تفاوت حوزه علوم انسانی با علوم دیگر از جنبه ماهیت و اهداف پژوهشی، رشته‌های مختلف در علوم انسانی نیز ذات متفاوتی دارند و در بوم و بافت‌های مختلف، متفاوت عمل می‌کنند و نیاز است که به‌طور موردی، عمیق و دقیق بررسی شوند (قنادی‌نژاد و حیدری، ۱۳۹۹). با وجود اهمیت بررسی وضعیت برون‌دادهای پژوهشی در ارزیابی پژوهشگران در ارتقای جایگاه هر رشته به‌طور اختصاصی، و البته توجه کمتر به این عامل در متون موجود، نیاز است که عنایت ویژه‌ای به آن صورت گیرد. هرچند پیرامون مسائل مربوط به برون‌دادهای پژوهشی و ارزیابی آنها در بین علوم انسانی اشتراکاتی وجود دارد و بررسی آنها برای تمامی رشته‌های این حوزه کاربردی است اما باین وجود، تفاوت ذاتی رشته‌ها چالش‌های خاصی را به دنبال دارد و راهبرد اختصاصی برای حل آن نیاز است. با توجه به آنچه بیان شد، پرسش اصلی این است که آسیب‌ها و راهکارهای بهبود ارزیابی برون‌دادهای پژوهشی رشته‌های زبان و ادبیات به‌عنوان رشته‌هایی مهم و کاربردی، چیست؟

نتایج حاصل از پژوهش حاضر، منافع زیادی برای همه ذی‌نفعان درگیر فعالیت‌های پژوهشی این رشته‌ها و در سطح گسترده‌تر، علوم انسانی، خواهد داشت و به‌عنوان یک ضرورت برای فراهم‌آوری شواهد، برای شفاف‌سازی عملکرد گذشته و توسعه راهبردهای آینده به شمار می‌رود. اگر شیوه ارزیابی اصلاح شده و با دقت و جامعیت صورت بگیرد و فاصله وضعیت موجود تا جایگاه مطلوب را به‌درستی نشان دهد، آزمون و خطا در این عرصه را کاهش می‌دهد و هزینه کمتری برای کارهای کم‌اثر و غیرضروری صرف خواهد شد که باعث سرعت‌گرفتن گام‌های مسیر موفقیت و پیشرفت می‌شود چراکه ذات ارزیابی، بهینه‌سازی عملکرد است.

پرسش‌های پژوهش

۱. آسیب‌های ارزیابی برون‌دادهای پژوهشی علوم انسانی با تأکید بر رشته‌های زبان و ادبیات بر اساس دیدگاه صاحب‌نظران کدام است؟
۲. راهکارهای بهبود ارزیابی برون‌دادهای پژوهشی علوم انسانی با تأکید بر رشته‌های زبان و ادبیات بر اساس دیدگاه صاحب‌نظران چیست؟

چارچوب نظری

علم‌سنجی که کتاب‌سنجی ارزیابانه^۱ نیز نامیده می‌شود بیش از هر چیز برای ارائه خدمت به سیاست علم تولد یافته است. اندازه‌گیری و سنجش تنها بخش محدودی از فعالیت‌های علم‌سنجی را تشکیل می‌دهد و علم‌سنجی رسیدن به ارزیابی را دنبال می‌کند. توصیف صرف پدیده‌ها و ارائه اندازه‌هایی از این پدیده‌ها نمی‌تواند در سیاست علم راهگشا باشد بلکه آنچه در این زمینه مفید تلقی می‌شود نشان‌دادن میزان مطلوبیت نتایج به‌دست‌آمده است. علم‌سنجی در

1. Evaluative Bibliometrics

ارزیابی‌هایی که انجام می‌دهد، به شناسایی عملکردها و برنامه‌های در دست اجرای علم و فناوری می‌پردازد و شرایط لازم را برای حمایت از آنها فراهم می‌کند، روند صعودی و نزولی رشد دستاوردها را روشن می‌کند، و در تعیین مسئولیت موفقیت‌ها و شکست‌ها با توجه به هدف‌های تعیین‌شده برنامه‌های علم و فناوری مفید است (نوروزی چاکلی، ۱۳۹۰). تحلیل‌های ارزیابانه علم‌سنجی باید متناسب با هر حوزه و رشته باشد تا بتواند اثر مطلوب خود را داشته باشد. زمانی که علوم انسانی با موضوع علم‌سنجی پیوند می‌خورد باید بر موانع آن غلبه کرد. بنابراین، مطالعه آسیب‌ها و راهکارهای بهبود ارزیابی برون‌دادهای پژوهشی رشته‌های زبان و ادبیات به‌عنوان رشته‌هایی مهم و کاربردی در علوم انسانی دارای اهمیت و ضرورت است.

پیشینه پژوهش

همان‌طور که بر تولید آثار پژوهشگران در علوم مختلف افزوده می‌شود به همان نسبت، اهمیت ارزیابی برون‌دادهای «پژوهش درباره پژوهش»^۱ نیز نمود بیشتری پیدا می‌کند. بر اساس اطلاعات بیان‌شده در متون مرتبط با موضوع ارزیابی پژوهش و منابعی که در پایگاه‌های داده‌های پژوهشی آمده است، مطالعات مربوط به ارزیابی پژوهش به دهه ۷۰ قرن بیستم و در ایران به دهه ۱۳۷۰ برمی‌گردد.^۲ اما با وجود عجیب‌بودن علوم انسانی با زندگی بشر از سال‌های دور، مدت زیادی نمی‌گذرد که به‌طور رسمی و ذیل این عنوان در مجامع علمی مورد بحث قرار گرفته و به پژوهش‌ها راه یافته است. انجام مطالعات متعدد نشان از پذیرش اهمیت علوم انسانی و نقش آنها در توسعه جامعه دارد. موضوعات و یافته‌های این پژوهش‌ها بیانگر آن است که در زمینه علوم انسانی، نگاه‌ها از فضای صرفاً علمی فراتر رفته و تأثیر در عرصه‌های مختلف مورد توجه قرار گرفته است. به‌طور کلی منابع مرتبط با علوم انسانی را می‌توان در سه دسته جایگاه این علوم؛ ویژگی‌های انتشاراتی آنها؛ و ارزیابی پژوهشگران، عملکرد پژوهشی و برون‌دادهای پژوهشی جای داد. شاید موضوع پژوهش حاضر به‌طور خاص در پژوهش‌های یافت‌شده مشاهده نشود و یا پژوهش قابل توجهی بر پژوهش‌های رشته‌های زبان و ادبیات انجام نشده باشد اما با نگاه عام‌تر، برون‌دادهای پژوهشی علوم انسانی تاکنون از منظر ابعاد مختلفی مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است که می‌توان از آنها به‌عنوان دورنمایی برای رشته‌های زبان و ادبیات نیز بهره برد. مرور پیشینه نشان می‌دهد که در منابع فارسی، عموماً با نگاه عام (عوامل و موانع، آسیب‌ها و راهکارها) و در منابع خارج از کشور به‌صورت جزئی به پژوهش‌های علوم انسانی و ارزیابی آنها توجه شده است. در ادامه به برخی از موارد مرتبط اخیر اشاره خواهد شد.

پاریاد (۱۳۸۷) مشکلات معیارهای تولید علم در علوم انسانی؛ داورپناه (۱۳۸۹) رفتار انتشاراتی و استنادی متفاوت علوم انسانی متفاوت با علوم دیگر؛ حسین‌پور (۱۳۹۱) عوامل آسیب‌زای پژوهشی رشته‌های علوم انسانی؛ اسلامی اردکانی (۱۳۹۲) دلایل کیفیت پایین مقالات علوم انسانی؛ تقی‌زاده کرمان و همکاران (۱۳۹۴) آسیب‌شناسی تولید دانش در هسته‌های پژوهشی علوم انسانی مستقر در دانشگاه؛ یاسینی و همکاران (۱۳۹۶) آسیب‌شناسی پژوهش‌های دانشگاهی در حوزه‌های علوم انسانی و الهیات و معارف اسلامی؛ صمدی و همکاران (۱۳۹۷) برون‌دادهای حوزه هنر؛ صمدی و همکاران (۱۳۹۸) برون‌دادهای علمی رشته موسیقی؛ صمدی (۱۳۹۹) آسیب‌های مطالعات هم‌ترازسازی

1. Research on Research

۲. بر اساس رجوع به تاریخ رکورد پژوهش‌های اولیه پیرامون «ارزیابی پژوهش» در پایگاه اسکوپوس، مگ ایران و کتابخانه ملی؛ کتاب‌شناسی علم‌سنجی (جمالی مهموئی، ۱۳۸۹)؛ و مباحث نظری در منابع مختلف از جمله کتاب نامداریان و همکاران (۱۳۹۶).

الهه ابراهیمی درچه، علی منصوری، میترا پشتوتی زاده، سید علی اصغر میرباقری فرد و احمد شعبانی

علم‌سنجی؛ رسولی و شهریاری (۱۳۹۹) موانع پژوهش در علوم انسانی؛ صفرپور و همکاران (۱۴۰۰) پیشنهاد تفکیک آیین‌نامه ارتقای حوزه علوم انسانی از حوزه غیرعلوم انسانی؛ و طایفه‌باقر و همکاران (۱۴۰۱) اثربخشی پژوهش‌های علوم انسانی را بررسی کرده‌اند.

موضوعاتی چون ارائه چارچوب، الگو، و مدل ارزیابی (Ochsner et al., 2014)؛ بررسی کیفیت پژوهش (Ochsner & Hug, 2016)؛ پوشش پایگاه‌های استنادی (Sile et al., 2018)؛ تناسب تحلیل استنادی (Lin, 2018)؛ تحلیل فراداده‌های منابع اطلاعاتی مانند عنوان، نویسنده، چکیده، کلیدواژه، موضوع و مآخذ (Ku, 2019)؛ ارزیابی مجلات، مقالات، کتاب‌ها، و پایان‌نامه‌ها (Cicero & Malgarini, 2020)؛ ارزیابی عملکرد پژوهشگران و اعضای هیئت علمی (Abramo et al., 2020)؛ و بررسی و پیشنهاد شاخص‌ها و معیارهای ارزیابی (Yang et al., 2021) از مطالعات انجام شده است و هرکدام به‌نوعی به آسیب‌شناسی این حوزه پرداخته‌اند که در ادامه به دو مقاله که دامنه وسیع‌تری دارند اشاره می‌شود. اما با وجود تمامی مطالعات، با توجه به تفاوت ماهیت علوم انسانی با علوم دیگر، به رشته‌های آن -از جمله زبان و ادبیات- به‌طور خاص توجه لازم نشده است.

آکسنر، هوگ و دنیل (Ochsner et al., 2014) در پژوهش خود بیان می‌کنند که بسیاری از مشکلات ارزیابی عملکرد پژوهش در علوم انسانی هنوز حل نشده، که مهم‌تر از همه، مسئله پذیرش ابزارها و روش‌های ارزیابی توسط دانشمندان علوم انسانی است. درحالی‌که ارزیابی با استفاده از شاخص‌های کمی محدودیت‌هایی را نشان می‌دهد، ارزیابی پژوهشی با استفاده از معیارهای کیفی فرصت‌هایی را برای ارزیابی پژوهش‌های علوم انسانی و قابل مشاهده کردن آن ارائه می‌کند. شاخص‌هایی که با مفاهیم کیفیت پژوهشگران علوم انسانی مرتبط هستند می‌توانند برای حمایت از هم‌تایان در فرایند ارزیابی استفاده شوند. تولدو (Toledo, 2018) تغییرات لازم در روش‌شناسی و رویکردهای ارزیابی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی را استفاده از داده‌های کامل در مورد برون‌داده‌های علمی و توسعه منابع شاخص برای مجلات و کتاب‌های دانشگاهی، به غیر از پایگاه‌های اطلاعاتی تجاری؛ ارزیابی کیفی بیشتر یا استفاده از رویکردهای پایین به بالا؛ دسترسی آزاد و دخالت دادن آن در ارزیابی علمی؛ دگرسنگ‌ها و استنادهای باز؛ معیارهای مسئولانه؛ و تأثیر اجتماعی پژوهش می‌دانند.

به‌طور کلی، از دلایلی که پژوهشگران را بر آن داشته تا به‌طور ویژه به علوم انسانی بپردازند، تفاوت این علوم با علوم دیگر است. نتایج این مطالعات به‌اتفاق گویای آن هستند که علوم انسانی در ابعاد مختلف، متفاوت از علوم دیگر عمل می‌کند و لازم است در مقایسه با علوم دیگر و ارزیابی آنها، اختلافات و ویژگی‌های هرکدام به‌طور دقیق مدنظر قرار گرفته شود. بنابر تفاوت‌های علوم انسانی با علوم دیگر، ارزیابی پژوهشگران این حوزه به‌منظور امتیازدهی، رتبه‌بندی و ارتقای آنها نیازمند نگاه متفاوتی است. با بررسی پیشینه در دسترس، نکاتی قابل تأمل است؛ هرچند در پژوهش‌ها به ویژگی‌های علوم انسانی و نیاز به ارزیابی متناسب با آنها و نیز پیشنهادهایی در این راستا اشاره شده است، اما نقد و بررسی شیوه ارزیابی جاری که باید اصلاح یا تقویت شود مورد کم‌توجهی قرار گرفته است و موارد انجام‌شده اغلب به توصیف و ارزیابی پژوهش‌های صورت‌گرفته، نه آسیب‌شناسی شیوه ارزیابی آنها پرداخته‌اند. از طرف دیگر در مطالعات انجام‌شده، علوم انسانی به‌طور کلی بررسی شده است و تجزیه و تحلیل رشته‌های آن به‌طور خاص کمتر دیده می‌شود. بنابراین مناسب است در راستای رفع خلأ موجود، پیرامون بررسی آسیب‌های ارزیابی برون‌دادهای پژوهشی رشته‌های زبان و ادبیات و ارائه راهبردهایی برای رفع آنها، یا به‌اختصار ارزیابی شیوه‌های ارزیابی برون‌دادهای پژوهشی این رشته‌ها، پژوهشی انجام شود.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر نوع، کاربردی بوده و با روش تحلیل مضمون انجام شده است. پژوهشگران از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته (حضور و تلفنی) برای گردآوری داده‌ها استفاده کرده‌اند. جامعه آماری پژوهش شامل اعضای هیئت علمی رشته‌های زبان و ادبیات (با گرایش‌های زبانی مختلف فارسی و غیرفارسی) در سطح کشور بوده است. از آنجاکه معیارهایی چون داشتن تجربه و یا اشتغال در حوزه موضوعی پژوهش (تألیف و ترجمه کتاب و انتشار مقالات علمی در زمینه ارزیابی پژوهش، یا عضویت در انجمن‌ها و کارگروه‌های مرتبط با رشته‌های زبان و ادبیات در نهادهای پژوهشی در سطوح مختلف) در انتخاب مصاحبه‌شوندگان مهم بوده و از طرف دیگر، رشته‌های زبان و ادبیات فارسی، انگلیسی، عربی، فرانسه، آلمانی، و چینی بر اساس نظر متخصصان از ظرفیت پژوهشی بیشتری نسبت به زبان‌های دیگر برخوردارند از نمونه‌گیری هدفمند و روش گلوله‌برفی استفاده شده است. نمونه پژوهش به تعداد ۲۴ نفر (۱۹ آقا و ۵ خانم با حداقل مرتبه استادیاری از ۸ دانشگاه اصفهان، تربیت مدرس، تهران، الزهراء، شهید چمران اهواز، شیراز، علامه طباطبایی، و فردوسی مشهد) انتخاب شده‌اند. انجام مصاحبه زمانی خاتمه یافت که داده‌ها به اشباع و تکرار رسید و نکته جدیدی از محتوای مصاحبه‌های جدید استخراج نمی‌شد.

برای پاسخ‌گویی به پرسش پژوهش، متن مصاحبه‌ها در نرم‌افزار تحلیل داده‌های کیفی MAXQDA 2020 با استفاده از روش رمزگذاری نظری در سه مرحله به صورت استقرایی از جزء به کل کدگذاری باز، محوری و انتخابی شد. در مرحله نخست، تحلیل و شکستن داده‌های گردآوری شده که کدگذاری باز یا سطح اول است پیام اصلی و کلیدی مستتر در هر جمله به عنوان واحد معنایی استخراج شد و داده‌هایی که بار معنایی یکسانی داشتند زیر یک کد^۱ (یا زیر مؤلفه) قرار داده شد. سپس در مرحله دوم که کدگذاری محوری یا سطح دوم است برای تشکیل مؤلفه‌ها،^۲ هر یک از مفاهیم با یکدیگر مقایسه و بر اساس شباهت، طبقه‌بندی فرعی شدند. در مرحله آخر که کدگذاری انتخابی یا سطح سوم نامیده می‌شود این طبقات نیز مورد بازبینی و مقایسه قرار گرفته و بر اساس ویژگی‌های مشترک در سطحی انتزاعی‌تر ذیل مفاهیم،^۳ طبقه‌بندی اصلی شدند. این طبقه‌ها که اشتراکات را به تصویر می‌کشد، از نظر داخلی بیشترین تجانس و از نظر خارجی بیشترین عدم تجانس را دارا هستند.

برای اطمینان از اعتبارپذیری که به واقعی بودن توصیف‌ها و یافته‌های پژوهش و اعتبار آنها اشاره می‌کند، از نظرات دو کدگذار استفاده شد. همچنین، نتایج حاصل از کدگذاری برای ۳ نفر از مصاحبه‌شوندگان که نقش بیشتری در بیان آسیب‌ها و راهکارها داشتند ارسال شد تا در خصوص انطباق کدهای استخراج شده و تفاسیر اولیه پژوهشگر با تجارب خود اظهار نظر کنند. برای رسیدن به معیار انتقال‌پذیری که به درجه تعمیم‌پذیری یا انتقال نتایج پژوهش کیفی به زمینه‌ها و محیط‌های دیگر اشاره می‌کند، شرایط و جزئیات کار در طول طرح توضیح داده شده است. جهت تأمین معیار قابلیت اطمینان، تمام مراحل و روند پژوهش به طور دقیق از ابتدا تا انتها با ذکر جزئیات تحلیل داده‌ها ثبت و گزارش شد و مثال‌هایی از چگونگی استخراج کدها و گزیده‌هایی از متن مصاحبه‌ها برای هر یک از کدها فراهم شد. برای تأییدپذیری، یافته‌ها در اختیار ۵ نفر از مصاحبه‌شوندگان و هم‌تایان قرار داده شد تا نظرات خود را درباره نتایج بیان کنند.

1. Code
2. Component
3. Concept

یافته‌های پژوهش

پاسخ به پرسش نخست پژوهش. آسیب‌های ارزیابی برون‌دادهای پژوهشی علوم انسانی با تأکید بر رشته‌های زبان و ادبیات

در پاسخ به پرسش نخست پژوهش، آسیب‌های ارزیابی برون‌دادهای پژوهشی بر اساس دیدگاه صاحب‌نظران به‌طور کلی در دو مفهوم تولید علم و ارتقای بنیادهای دانشی، و کاربردی‌بودن و پاسخ‌گویی به مسائل جامعه طبقه‌بندی شده که جزئیات آن در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱. آسیب‌های ارزیابی برون‌دادهای پژوهشی علوم انسانی با تأکید بر رشته‌های زبان و ادبیات

مفهوم	مؤلفه	کدها	
تولید علم و ارتقای بنیادهای دانشی	ساحت عمومی (علوم انسانی) و رشته‌های (آین‌نامه ارتقاء آنها)	وضع سیاست‌های ارزیابی مدیریت‌های کلان آموزش عالی/ مشارکت محدود اعضای هیئت علمی در برون‌دادهای پژوهشی	
		عدم توجه و شناخت کافی متخصصان غیر علوم انسانی از فلسفه علم و علوم انسانی	
		وضع سیاست‌های ارزیابی برون‌دادهای پژوهشی/ حضور کم‌رنگ علوم انسانی در مدیریت‌های کلان آموزش عالی/ مشارکت محدود اعضای هیئت علمی در برون‌دادهای پژوهشی	
		برنامه‌ریزی‌های پژوهشی دانشگاه/ نبود نظام اولویت‌شناسی در تعیین مسائل پژوهشی/ محدود دانستن سودمندی اجتماعی پژوهش به رشد اقتصادی و سرمایه‌داری	
		ارزش‌گذاری یکسان برون‌دادهای پژوهشی برای رشته‌های علوم مختلف/ عدم توجه به تفاوت رشته‌های علوم انسانی/ یکسان دیده‌شدن شاخه‌های مختلف در یک رشته/ ارزش متناسب قائل‌نشدن برای انواع مقاله/ معطوف‌بودن امتیازدهی در آیین‌نامه ارتقاء پژوهشی در مقاله در مقایسه با سایر برون‌دادهای پژوهشی/ استقبال کم اعضای هیئت علمی از آیین‌نامه ارتقاء تألیف و تصنیف کتاب به دلیل امتیاز کم آن با وجود سخت و زمان‌بر بودن/ استقبال کم اعضای هیئت علمی از ترجمه به دلیل متناسب‌نبودن وزن آن نسبت به سایر برون‌دادهای پژوهشی	
		تبدیل آیین‌نامه ارتقاء به ابزار کسب امتیاز و فاصله‌گرفتن از هدف خود/ اولویت‌داشتن امتیاز و ارتقاء بر اهمیت مسئله پژوهش برای برخی از اعضای هیئت علمی/ برتری‌دادن اصالت فایده بر اصالت دانش در برخی از پژوهش‌ها/ کمی‌گرایی در اخلاق پژوهش برون‌دادهای پژوهشی (مقالات پرشمار و کتاب‌های متعدد)/ گرایش اعضای هیئت علمی به تألیف مقاله با انگیزه برخورداری از امتیاز بیشتر/ سرعت علمی در نگارش مقاله/ برون‌سپاری و خرید مقاله برای افزایش امتیاز در ارتقاء/ روی آوردن به مقاله‌سازی/ کتاب‌سازی و اصیل‌نبودن کتاب‌های دانشگاهی	
		ارزش‌گذاری یکسان برون‌دادهای پژوهشی برای گرایش‌های مختلف رشته‌های زبان و ادبیات/ اکتفا به برون‌دادهای پژوهشی در قالب کتاب، مقاله، و پارسا و بی‌توجهی به پژوهشی در برون‌دادهای مؤثر دیگر در رشته‌های زبان و ادبیات/ نامناسب‌بودن شیوه الزام ارائه زبان و ادبیات) آیین‌نامه ارتقاء مقاله انگلیسی در زمینه زبان و ادبیات فارسی	
		ساحت اختصاصی (رشته‌های زبان و ادبیات)	ارزش‌گذاری یکسان برون‌دادهای پژوهشی برای گرایش‌های مختلف رشته‌های زبان و ادبیات/ اکتفا به برون‌دادهای پژوهشی در قالب کتاب، مقاله، و پارسا و بی‌توجهی به پژوهشی در برون‌دادهای مؤثر دیگر در رشته‌های زبان و ادبیات/ نامناسب‌بودن شیوه الزام ارائه زبان و ادبیات) آیین‌نامه ارتقاء مقاله انگلیسی در زمینه زبان و ادبیات فارسی
		ساحت اختصاصی (رشته‌های زبان و ادبیات)	ارزش‌گذاری یکسان برون‌دادهای پژوهشی برای گرایش‌های مختلف رشته‌های زبان و ادبیات/ اکتفا به برون‌دادهای پژوهشی در قالب کتاب، مقاله، و پارسا و بی‌توجهی به پژوهشی در برون‌دادهای مؤثر دیگر در رشته‌های زبان و ادبیات/ نامناسب‌بودن شیوه الزام ارائه زبان و ادبیات) آیین‌نامه ارتقاء مقاله انگلیسی در زمینه زبان و ادبیات فارسی
		ساحت اختصاصی (رشته‌های زبان و ادبیات)	ارزش‌گذاری یکسان برون‌دادهای پژوهشی برای گرایش‌های مختلف رشته‌های زبان و ادبیات/ اکتفا به برون‌دادهای پژوهشی در قالب کتاب، مقاله، و پارسا و بی‌توجهی به پژوهشی در برون‌دادهای مؤثر دیگر در رشته‌های زبان و ادبیات/ نامناسب‌بودن شیوه الزام ارائه زبان و ادبیات) آیین‌نامه ارتقاء مقاله انگلیسی در زمینه زبان و ادبیات فارسی

- انواع مقاله علمی بر اساس آیین‌نامه نشریات علمی مصوب ۱۳۹۸ وزارت علوم، تحقیقات و فناوری عبارت‌اند از: مقاله پژوهشی (Research/ Original/ Regular)، مروری (Review)، کوتاه (Short Paper)، مطالعه موردی (Case-study)، روش‌شناسی (Methodologies)، کاربردی (Applied)، نقطه نظر (Viewpoint/ Perspective/ Opinion)، مفهومی (Conceptual)، فنی و ترویجی (Technical).
- پایان‌نامه و رساله

ادامه جدول ۱. آسیب‌های ارزیابی برون‌دادهای پژوهشی علوم انسانی با تأکید بر رشته‌های زبان و ادبیات

مفهوم	مؤلفه	کدها
		محدودبودن نشریات در برخی گرایش‌های رشته‌های زبان و ادبیات/ تأکید بیشتر بر نمایه‌های استنادی بین‌المللی در مقابل نمایه‌های استنادی ملی/ دشواربودن احراز شرایط نمایه‌سازی نشریات رشته‌های زبان و ادبیات در پایگاه‌های استنادی معتبر بین‌المللی/ متوازن‌نبودن رتبه‌بندی و ارزش‌گذاری نشریات رشته‌های زبان و ادبیات/ اکتفا به امتیازدهی مجله و عدم ارزیابی محتوای مقالات در شیوه‌نامه اجرایی آیین‌نامه ارتقاء در برخی دانشگاه‌ها/ کم‌بودن مخاطب نشریات فارسی نسبت به زبان‌های دیگر،
	انتشار مقالات بین‌المللی	سختی انتشار مقاله در نشریات نمایه‌شده در پایگاه‌های استنادی معتبر بین‌المللی/ عدم استقبال نشریات بین‌المللی از انتشار مقالات تبیین‌کننده هویت ملی و در راستای منافع سیاسی- اجتماعی کشور
تولید علم و ارتقای بنیادهای دانشی (زبان و ادبیات)	ساحت اختصاصی (رشته‌های)	رویه‌زدگی در پرداختن به نظریه در پژوهش‌ها/ کپی‌برداری از پژوهش‌های حوزه‌های نقد و نظریه‌های ادبی دیگر کشورها/ تأثیرپذیری از نظریه‌های غربی در رشته‌های زبان و ادبیات/ ماندن در رویکرد و روش و نرسیدن به نظریه
		فعالیت اعضای هیئت علمی در موضوعات عام متعدد اما کم‌عمق/ مشخص‌نبودن مرزهای تخصصی دقیق در فعالیت‌های علمی توسط اعضای هیئت علمی/ نگارش مقاله خارج از حوزه تخصصی خود برای افزایش امتیاز ارتقاء/ هدفمندنبودن و پراکندگی انتخاب موضوع پارسای تحت راهنمایی به دلیل کسب امتیاز مقاله آن/ آشنایی نداشتن اعضای هیئت علمی نسبت به زبان‌های خارجی برای ترجمه پژوهش‌های ادبی/ بی‌توجهی به ترجمه پژوهش‌های ادبی به سبب دشواری ترجمه این پژوهش‌ها/ بی‌توجهی به نگارش پیراسته و آراسته در برون‌دادهای پژوهشی ادبی/ بازماندن عضو هیئت علمی از آموزش به سبب زیادبودن پژوهش و فعالیت‌های علمی
		آفرینش‌های ادبی و خلاق
		کم‌توجهی به آفرینش‌های ادبی و خلاق/ اولویت روشمندی بر خلاقیت در آثار ادبی
		کم‌اهمیت‌انگاشتن جنبه عام و کاربردی برون‌دادهای پژوهشی/ بهره‌نبردن از همه ظرفیت‌های کاربردی رشته زبان و ادبیات/ نبود چرخه مناسب برای پیوند پژوهش‌های زبان و ادبیات در دانشگاه‌ها با نیازهای جامعه/ کم‌توجهی به پژوهش‌های ادبی در حوزه‌های میان‌رشته‌ای/ نبودن فضای گفتگومانی و پرسش‌گری در علوم انسانی/ کم‌اهمیت‌شدن فعالیت اجتماعی به دلیل امتیاز کم آن در آیین‌نامه ارتقاء/ نارسایی و ضعف در معرفی ادبیات پرمایه فارسی به سایر کشورها به دلایل مختلف/ روی آوردن در مقالات به موضوعات مازاد، تکراری، بدون یافته علمی و پاسخ‌گونبودن به مسائل جامعه
کاربردی بودن و پاسخ‌گویی به مسائل جامعه	گسست رابطه رشته‌های زبان و ادبیات و جامعه	استانداردنبودن برخی منابع درسی در رشته‌های زبان و ادبیات/ ظرفیت نداشتن برنامه‌های درسی و آموزشی در رشته‌های زبان و ادبیات برای ارائه برون‌دادهای پژوهشی کاربردی/ کم‌توجهی نظام آموزشی در حوزه زبان و ادبیات به پاسخ‌گویی به نیازهای فرهنگی جامعه/ فراهم‌نبودن بستر مناسب جهت جذب دانش‌آموزان و دانشجویان بااستعداد در رشته‌های علوم انسانی
		آموزش رشته‌های زبان و ادبیات

دوفصلنامه علمی دانشگاه شاهد / دوره ۹۰ / شماره ۲ / پاییز و زمستان ۱۴۰۲ (پیاپی ۱۸) پژوهش‌نامه علم‌سنجی

الهه ابراهیمی درچه، علی منصوری، میترا پشتوتی زاده، سید علی اصغر میرباقری فرد و احمد شعبانی

مؤلفه‌های مربوط به مفهوم تولید علم و ارتقای بنیادهای دانشی از دو ساحت عمومی (علوم انسانی و رشته‌های آنها) و ساحت اختصاصی (رشته‌های زبان و ادبیات) قابل بررسی است. در ساحت عمومی به آسیب‌هایی در زمینه وضع سیاست‌های ارزیابی برون‌دادهای پژوهشی، امتیاز برون‌دادهای پژوهشی در آیین‌نامه ارتقاء، و اخلاق پژوهش اشاره شده است که در علوم انسانی و رشته‌های آنها از جمله رشته‌های زبان و ادبیات قابل تأمل است. در ساحت اختصاصی نیز به‌طور ویژه آسیب‌های رشته‌های زبان و ادبیات در ارتباط با امتیاز برون‌دادهای پژوهشی در آیین‌نامه ارتقاء، نشریات، انتشار مقالات بین‌المللی، نظریه، سبک پژوهشی اعضای هیئت علمی، و آفرینش‌های ادبی و خلاق ارائه شده است.

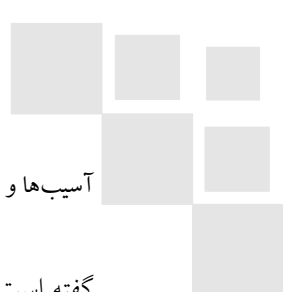
بر اساس یافته‌ها، اشکالاتی که اعضای هیئت علمی رشته‌های زبان و ادبیات نسبت به سیاست‌های ارزیابی به‌ویژه در مورد آیین‌نامه ارتقاء مطرح کرده‌اند بالاترین فراوانی را داشته و این نشان از دغدغه آنها در این زمینه و حساسیت این موضوع دارد. مشکلات سیاست‌گذاری در عرصه ارزیابی پژوهش‌ها و در رأس آنها حضور کم‌رنگ علوم انسانی در تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی‌ها، پیامدهایی را به دنبال دارد که عدم توازن و تناسب امتیازدهی برون‌دادهای پژوهشی در آیین‌نامه ارتقاء، و فاصله‌گرفتن از اخلاق پژوهش نمونه‌ای از آن است.

از مسائل مهمی که مکرر به آن اشاره شده است عدم توجه و شناخت کافی متخصصان غیرعلوم انسانی از فلسفه علم و علوم انسانی در وضع سیاست‌های ارزیابی برون‌دادهای پژوهشی است. در مصاحبه‌ای آمده است که: «آیین‌نامه ارتقاء توسط ذهنیت مهندسی و علوم، محققان علوم ریاضی و علوم تجربی نوشته شده. ممکنه اون کسی که آیین‌نامه ارتقاء را می‌نویسه تو این جلسه علوم انسانی‌ام باشند اما ذهن مسلط، ذهنیت مسلط بر آیین‌نامه ارتقاء ذهنیت مهندسی و علوم تجربی ست نه علوم انسانی».

ارزش‌گذاری یکسان برون‌دادهای پژوهشی در سه سطح علوم مختلف، رشته‌های یک حوزه علمی مانند علوم انسانی، و شاخه‌های مختلف در یک رشته مانند زبان و ادبیات مانعی است که از نظر مصاحبه‌شوندگان، مهم پنداشته می‌شود. آنها بر این عقیده‌اند که لازم است متناسب با ماهیت و ویژگی هر حوزه علمی، هر رشته، و هر شاخه و گرایش به‌طور خاص رفتار شود. در مصاحبه شماره ۲۱ در این رابطه این‌گونه بیان شده است: «در علوم تجربی و علوم ریاضی و فنی اون چیزی که مهمه مقالس. اونجا مقاله اهمیت حیاتی داره چون خیلی به‌سرعت و به‌روز در حال تغییره. درحالی‌که در علوم انسانی اصالت و اولویت با کتابه نه مقاله. این مسئله باعث شده که نحوه امتیازدهی، محاسبه امتیازات، ارتقاء و تمام این‌ها معطوف به مقاله بشه که متناسب با علوم تجربی و فنی و ریاضیه نه معطوف به کتاب که متناسب با علوم انسانی».

موارد مذکور به‌مرور زمان باعث تبدیل آیین‌نامه ارتقاء به ابزار کسب امتیاز و فاصله‌گرفتن از هدف خود، و برتری اصالت فایده بر اصالت دانش در برخی از فعالیت‌های علمی خواهد شد. آسیب‌هایی از قبیل کمی‌گرایی در انتشار برون‌دادهای پژوهشی، مقاله‌سازی و کتاب‌سازی نتیجه چنین شرایطی است که در مصاحبه شماره ۱۰ هم آمده است: «چیزای زیادی چاپ می‌شه به اسم کتاب ولی درواقع کتاب نیست، اینا کتاب‌سازی ... الان کتابایی که متأسفانه تو محافل آکادمیک ما به اسم کتاب عرضه می‌شه درواقع بیشتر کار اورجینال اصیل نیستن، شاید ده تا یکیشون در حقیقت اصیل باشه».

نقصان در بستر انتشار آثار پژوهشی از دیگر مواردی است که باید به آن توجه کافی کرد. یکی از اعضای هیئت علمی در صحبت‌های خود به متوازن‌نبودن رتبه‌بندی و ارزش‌گذاری نشریات رشته‌های زبان و ادبیات اشاره کرده و

آسیب‌ها و راهکارهای ارزیابی برون‌دادهای پژوهشی علوم انسانی: مطالعه موردی ...

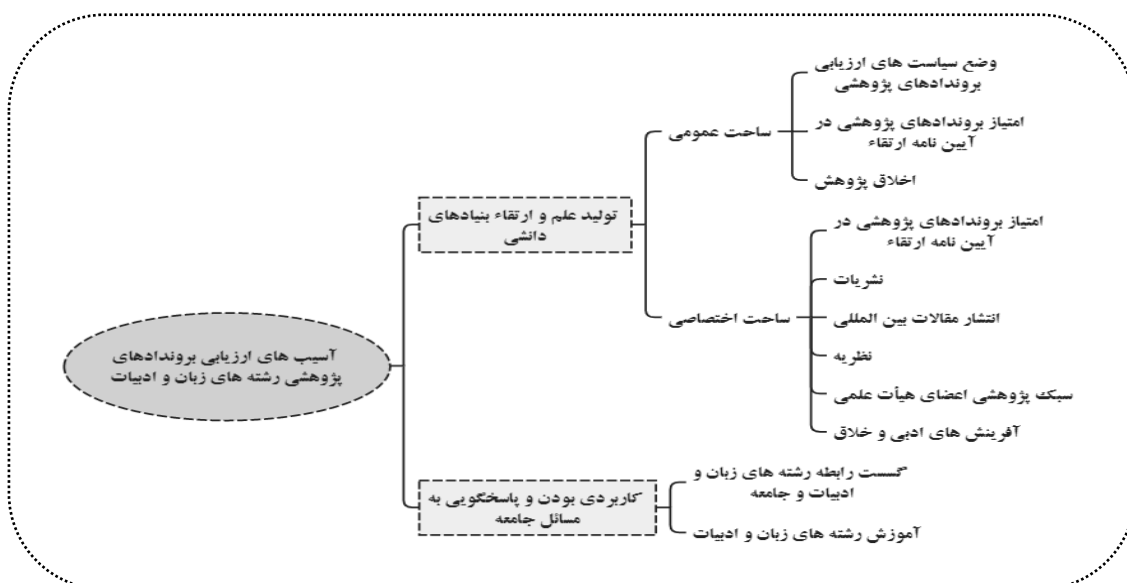
گفته است: «شما مقالات خیلی معتبر امثال شفیع کدکنی، همایی، پرویز ناتل خانلری اینا را نگا بکنی شاید نتونی اون المان‌هایی که امروز واسه مقاله علمی- پژوهشی می‌گذارن را درش ببینی ولی از حیث وزن از حیث قدرت خیلی بالاترن ... مجله زبان و ادبیات باید سیستم امتیازدهیش و نوع پذیرشش و المان‌های علمی بودن و نبودنش فرق کنه». عده‌ای از شرکت‌کنندگان در پژوهش اذعان به سختی انتشار مقاله در رشته‌های زبان و ادبیات در نشریات نمایه‌شده در پایگاه‌های استنادی معتبر بین‌المللی داشته و یکی از دلایل مهم آن را عدم استقبال نشریات بین‌المللی از انتشار مقالات تبیین‌کننده هویت ملی و در راستای منافع سیاسی- اجتماعی کشور می‌دانند. مصاحبه‌شونده شماره ۱۲ می‌گوید: «می‌گن که خب استاد ادبیات باید آ. اس. آی هم داشته باشه ... من اگه این مقاله رو بفرستم، فرستادیم ما! نمونه دارما! پس می‌زنن. چون ما هویت‌سازیم دیگه، هویت‌گداز نیستیم. علم، بی‌وطنه. ادبیات، زبان چیه؟ وطنیه». سبک نوشتاری رایج در بین پژوهشگران و اهالی دست به قلم رشته‌های زبان و ادبیات نیز نقاط ضعفی مانند رویه‌زدگی در پرداختن به نظریه در پژوهش‌ها، کپی‌برداری از پژوهش‌های حوزه‌های نقد و نظریه‌های ادبی دیگر کشورها، تأثیرپذیری از نظریه‌های غربی در رشته‌های زبان و ادبیات، و ماندن در رویکرد و روش و نرسیدن به نظریه را شامل می‌شود.

مشکلات مطرح در ارزیابی برون‌دادهای پژوهشی بر سبک پژوهشی اعضای هیئت علمی بی‌تأثیر نیست. فعالیت در موضوعات عام متعدد اما کم‌عمق و مشخص نبودن مرزهای تخصصی دقیق در فعالیت‌های علمی توسط آنها منجر به هدفمند نبودن و پراکندگی موضوعی برون‌دادهای پژوهشی می‌شود. در مصاحبه شماره ۱۶ مطرح می‌شود که: «مثلاً دانشجوی دکترا که می‌گیره دانشجوی دکترا می‌گه که من خودم علاقه دارم مثلاً نقد روان‌شناختی کار کنم می‌گه خب برو کار کن. بعد یه دانشجوی دیگه میاد اون می‌گه که من می‌خوام شاهنامه کار کنم می‌گه برو کار کن و از همین دو تا مقاله در میاد و حالت غیرتخصصی، یعنی طرف تخصص این دو تا را نداشته ولی مقاله داره».

مفهوم کاربردی بودن و پاسخ‌گویی به مسائل جامعه شامل دو مؤلفه گسست رابطه رشته‌های زبان و ادبیات و جامعه، و آموزش رشته‌های زبان و ادبیات است. به‌عنوان نمونه یکی از شرکت‌کنندگان در مورد روی آوردن به موضوعات مازاد و تکراری در مقالات این‌طور مطرح می‌کند: «گاهی یک حرف کوتاه، یعنی یه دریافت متفاوت از یه بیت، که در حد یه سطر هست، بیشتر ضرورتی نداره ... یکی به ذهنش می‌رسه ولی برای اینکه تبدیل بشه به یه مقاله مجبور می‌شه کلی اضافات کنه، آب توش بریزه تا این مثلاً مناسب این مجله‌ها یا مناسب ... در واقع ما داریم همه را به سمت اضافه‌گویی، زیاده‌گویی، یکسان‌سازی، اینا پیش می‌بریم».

آموزش نادرست و انتقال نارسای سیما و ظرفیت‌های رشته‌های زبان و ادبیات به فراگیران و در نتیجه کاهش سطح آگاهی و مهارت علمی و ادبی آنها، می‌تواند سبب تورم و توخالی شدن برون‌دادهای پژوهشی و پاسخ‌گونی نبودن به نیازهای فرهنگی جامعه بشود. آنچه مطرح شد تنها بخشی از آسیب‌های اشاره‌شده برای ارزیابی برون‌دادهای پژوهشی است. اما هر یک از کدهای درج‌شده در جدول ۱ حاصل سال‌ها تجربه اعضای هیئت علمی بوده که توجه به هر کدام و تلاش برای جبران آن سرمایه‌گذاری باارزشی است که موفقیت در پژوهش‌های آینده را نزدیک‌تر و دسترس‌پذیرتر خواهد کرد.

طبق بخش اول یافته‌های این پژوهش، اعضای هیئت علمی به ۶۲ آسیب (کدها) مربوط به ارزیابی برون‌دادهای پژوهشی علوم انسانی با تأکید بر رشته‌های زبان و ادبیات اشاره کرده‌اند که جهت دریافت انگاره‌ای از این یافته‌ها، چکیده آن در شکل ۱ ارائه شده است.

شکل ۱. آسیب های ارزیابی برون داد های پژوهشی علوم انسانی با تأکید بر رشته های زبان و ادبیات

پاسخ به پرسش دوم پژوهش. راهکارهای بهبود ارزیابی برون داد های پژوهشی علوم انسانی با تأکید بر رشته های زبان و ادبیات

به دنبال بیان آسیب ها از مصاحب شونده گان خواسته شد تا نظرات و پیشنهادهای خود را در پاسخ به پرسش دوم پژوهش اعلام کنند و در نهایت، نتیجه کدگذاری دیدگاه ها به ترتیب فراوانی اشاره به هر کدام در جدول ۲ خلاصه شد.

جدول ۲. راهکارهای بهبود ارزیابی برون داد های پژوهشی علوم انسانی با تأکید بر رشته های زبان و ادبیات

مفهوم	مؤلفه	کدها
تولید علم و ارتقای بنیادهای دانشی	ساحت عمومی (علوم انسانی و رشته های آنها)	توجه مداوم به هدف و ماهیت علوم انسانی در فعالیت های علمی و پژوهشی / افزایش شناخت متخصصان غیرعلوم انسانی نسبت به ماهیت علوم انسانی / وضع سیاست های سپردن ارزیابی اعضای هیئت علمی علوم انسانی به متخصصان این علوم / ارزیابی برون داد های تعریف شرایط کرسی نظریه پردازی متناسب با رشته ها / داشتن توقع تجاری سازی از رشته ها به اقتضای ماهیت آنها / ارزش گذاری مقاله، نه مجله
		ساحت اختصاصی
امتیاز برون داد های پژوهشی در آیین نامه ارتقاء	ساحت عمومی (علوم انسانی و رشته های آنها)	متناسب سازی معیارهای ارزیابی برون داد های پژوهشی و وزن آنها با علوم انسانی در امتیازدهی در آیین نامه ارتقاء / الزام اعضای هیئت علمی برای داشتن کتاب به منظور ارتقاء به مرتبه استادی / نقد و بررسی محتوایی مقالات اعضای هیئت علمی جدید / جایگزینی مقاله با سایر برون داد های پژوهشی در دفاع از پارسا
		ساحت اختصاصی
آموزش رشته های زبان و ادبیات	ساحت عمومی (علوم انسانی و رشته های آنها)	توسط دانشگاه در علوم انسانی

آسیب‌ها و راهکارهای ارزیابی برون‌دادهای پژوهشی علوم انسانی: مطالعه موردی ...

ادامه جدول ۲. راهکارهای بهبود ارزیابی برون‌دادهای پژوهشی علوم انسانی با تأکید بر رشته‌های زبان و ادبیات

مفهوم	مؤلفه	کدها
تولید علم و ارتقای	ساحت اختصاصی	امتیاز برون‌دادهای پژوهشی در آیین‌نامه ارتقاء
بنیادهای دانشی	(رشته‌های زبان و ادبیات)	سبک پژوهشی اعضای هیئت علمی
کاربردی بودن و پاسخ‌گویی به مسائل جامعه	پیوند رابطه رشته‌های زبان و ادبیات و جامعه	حمایت دانشگاه از فعالیت اجتماعی در حوزه زبان و ادبیات / ایجاد نظام امکانات و مشاوره ادبی به‌منظور صدور گواهی صلاحیت ادبی برای افراد جهت فعالیت تسهیلات پژوهش علمی و ادبی / حمایت از انتشار مجلات ادبیات به انگلیسی برای تسهیل تسریع نمایه‌شدن در پایگاه‌های استنادی معتبر بین‌المللی
کاربردی بودن و پاسخ‌گویی به مسائل جامعه	پیوند رابطه رشته‌های زبان و ادبیات و جامعه	توجه و اهمیت به حوزه‌های بین‌رشته‌ای در ادبیات / همکاری بین‌رشته‌های مختلف برای پرداختن به ادبیات تطبیقی / پرداختن خلاقانه به مشکلات جامعه در پژوهش‌ها / معرفی ادبیات ملی به سایر کشورها از طریق ترجمه / ارائه نتایج پژوهش‌ها به نهادهای متولی جهت بهره‌برداری / پرداختن به کارکردهای زبان و ادبیات در جامعه در پایان‌نامه‌ها
کاربردی بودن و پاسخ‌گویی به مسائل جامعه	پیوند رابطه رشته‌های زبان و ادبیات و جامعه	ارتقای فرهنگ ملی در کودکان از طریق ادبیات / جلب اقبال عمومی به ادبیات با پرداختن به مسائل جامعه / انتقال ارزش‌های فرهنگی و دینی از طریق ادبیات / استفاده از هنرهای نمایشی در آموزش ادبیات

دوفصلنامه علمی دانشگاه شاهد / دوره ۹ / شماره ۳ / پاییز و زمستان ۱۴۰۲ (پیاپی ۱۸) پژوهش‌نامه علم‌سنجی

مؤلفه‌های مربوط به مفهوم تولید علم و ارتقای بنیادهای دانشی از دو ساحت عمومی و ساحت اختصاصی قابل بررسی است. در ساحت عمومی به آسیب‌هایی در زمینه وضع سیاست‌های ارزیابی برون‌دادهای پژوهشی، امتیاز برون‌دادهای پژوهشی در آیین‌نامه ارتقاء، و امکانات و تسهیلات پژوهش اشاره شده است که در علوم انسانی و رشته‌های آنها از جمله رشته‌های زبان و ادبیات مشترک است. در ساحت اختصاصی نیز به‌طور ویژه به راهکارهای ارزیابی برون‌دادهای پژوهشی رشته‌های زبان و ادبیات در ارتباط با امتیاز برون‌دادهای پژوهشی در آیین‌نامه ارتقاء، سبک پژوهشی اعضای هیئت علمی، و امکانات و تسهیلات پژوهش ارائه شده است.

تمامی اعضای هیئت علمی شرکت‌کننده در پژوهش بر این قضیه اتفاق نظر دارند که برون‌دادهای پژوهشی رشته‌های زبان و ادبیات و ارزیابی آنها نیاز به تحول اساسی دارند. همان‌طور که سیاست‌های ارزیابی، آسیب اصلی در این زمینه هستند، نخستین راهکار پیشنهادی هم محسوب می‌شوند. اقدامات متعددی می‌توان انجام داد که توجه مداوم

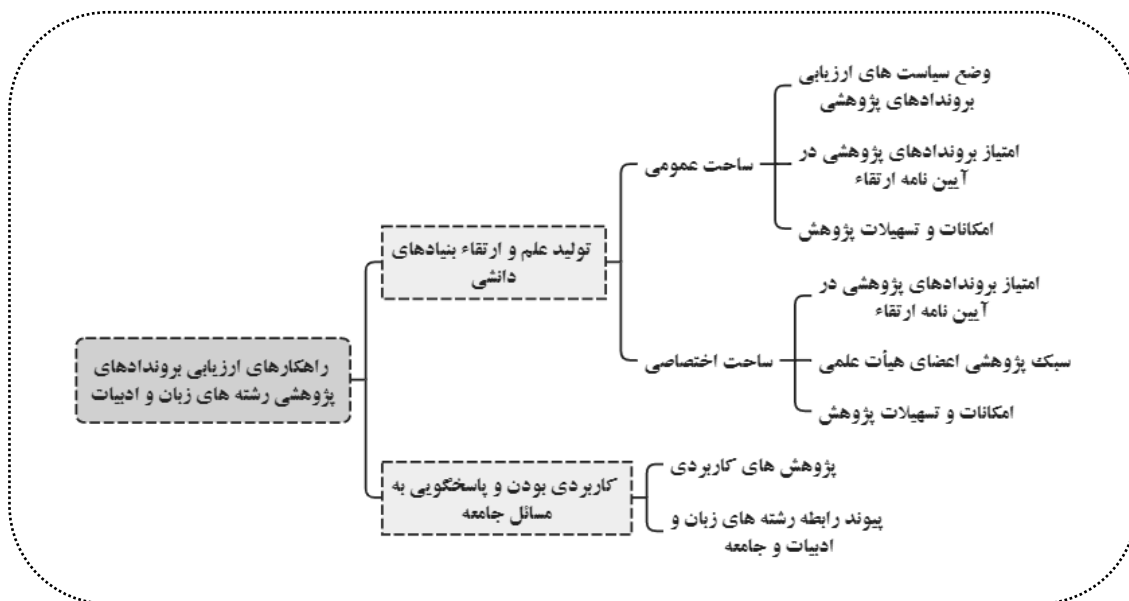
الهه ابراهیمی درچه، علی منصوری، میترا پشتوتنی زاده، سید علی اصغر میرباقری فرد و احمد شعبانی

به هدف و ماهیت علوم انسانی در فعالیتهای علمی و پژوهشی، متناسب‌سازی معیارهای ارزیابی برون‌دادهای پژوهشی و وزن آنها با علوم انسانی در امتیازدهی در آیین‌نامه ارتقاء و قائل‌شدن امتیاز گلوگاهی برای برون‌دادهای سخت و زمان‌بر مانند آفرینش‌های ادبی و خلاق و ترجمه در رشته‌های زبان و ادبیات در صدر هستند. یکی از مصاحبه‌شوندگان این‌گونه اظهار می‌کند: «غایت این رشته‌ها با اون چیزی که ما در علوم مثلاً طبیعی یا در علوم مثلاً علوم پایه در نظر می‌گیریم با همدیگه بسیار متفاوت. بنابراین مثل اینکه شما بخواید که از یه ترازوی بهره بگیرید همه اشیاء و کالاهاتون را با اون ترازو بخواهید وزن بکنید. من تصورم بر این است که باید علوم انسانی را با گروه‌های دیگر جدا کرد و حتی در علوم انسانی هم باید چند دسته‌بندی صورت بگیره. هیچ‌وقت رشته زبان و ادبیات فارسی نمی‌شود با برخی از رشته‌های علوم انسانی حتی الهیات نمی‌شود با برخی رشته‌های دیگر همسان قرار داد».

آنچه بیش از سایر موارد در مؤلفه سبک پژوهشی اعضای هیئت علمی به چشم می‌آید بحث نظریه است. در برخورد با نظریه دیدگاه‌هایی وجود دارد؛ نفی پرداختن به نظریه، فعالیت فقط در سایه نظریه، و استفاده از نظریه در جای مناسب. از نظر مصاحبه‌شوندگان این پژوهش حالت سوم مطلوب بوده و پیشنهادهایی نیز برای آن ارائه کرده‌اند. در باب تعریف شرایط کرسی نظریه‌پردازی متناسب با رشته‌ها در یکی از مصاحبه‌ها مطرح می‌شود که: «ماها کجای مرز دانشیم؟ اینکه مثلاً می‌گن نظریه‌پردازی کنید همین رو هم دارن با مهندسیا مقایسه می‌کنن ... ما تو زبان و ادبیات فرق می‌کنیم. مثلاً یه نفر تو دانشگاه مثلاً برلین بگه که من از ادبیات فارسی اصفهان جلوترم اگر همچین چیزی باشه وای بر ماست. متوجه هستید؟ چون بالأخره اینجا باید خب جلوتر باشه چون فارسی از اینجا ادبیات داره رشد می‌کنه پس ما کجای دانشیم و چه انتظاری از نظریه‌پردازی داریم؟ تو اینجا اتفاقاً باید بین خود رشته‌های دانشگاهم فرق باشه مثلاً از روسی چه انتظار نظریه‌پردازی دارید؟ از چینی چه انتظاری داری با یک میلیارد و نیم آدم می‌خوای چه نظری بپردازی؟ مگه میشه با یه میلیارد و نیم رقابت کنی؟ حالا یه بار هست با ۵۰ هزار نفر با ارمنستان داری رقابت می‌کنی رشته ارمنی. کرسیای نظریه‌پردازی که میان یه چیزی جامع می‌زارن آقا مثلاً باید مرز دانشا تکون بدی من میگم این مرزه تو هر رشته‌ای متفاوت و متناسب با اون باید برنامه‌ریزی بشه، برون‌داد حساب بشه».

انجام پژوهش‌های کاربردی و پیوند رشته‌های زبان و ادبیات و جامعه جزء نظرات مربوط به کاربردی‌بودن و پاسخ‌گویی به مسائل جامعه است که می‌توانند راهگشا باشند. توجه به حوزه‌های بین‌رشته‌ای در رشته‌های زبان و ادبیات، موضوعی است که با وجود رابطه رشته‌ها و درهم‌تنیده‌شدن موضوعات آنها اهمیت زیادی پیدا کرده است. یکی از موارد آن استفاده از ظرفیت‌های نمایشی آثار فارسی در هنرهای نمایشی است که در مصاحبه شماره ۹ به‌درستی به آن اشاره می‌شود: «جدافتادن دو طیف از جامعه: هنرمندان، هنرهای نمایشی و طیف ادیبان ما، اینا از هم جدافتادن. سینماگران ما میگن ما قصه نداریم! اون سوی ماجرا اینه که ما قصه داریم شما قصه‌های ما رو نمی‌دونید کجاست! از روی آثار شکسپیر چارصد اثر رو من اطلاع دارم تولید شده ممکنه خیلی بیشتر باشه اطلاع ندارم. از روی شاهنامه فردوسی یک فیلم سینمایی ساخته نشده!».

با وجود همه آسیب‌ها، ارائه پیشنهادهایی از طرف اعضای هیئت علمی نشان‌دهنده مطالبه و وجود ظرفیت برای بهبود شرایط است. ۳۴ راهکار مطرح‌شده (کدها) در شکل ۲ خلاصه شده است. دقت و تعمق در هر یک از راهکارهای حاصل از پژوهش می‌تواند مقدمه و راهنمایی برای برنامه‌ریزی عملکرد آینده در زمینه ارزیابی برون‌دادهای پژوهشی و پژوهشگران باشد.

شکل ۲. راهکارهای بهبود ارزیابی برون‌دادهای پژوهشی علوم انسانی با تأکید بر رشته‌های زبان و ادبیات

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش نشانگر آن است که آسیب‌های موجود در زمینه ارزیابی برون‌دادهای پژوهشی در ساحت عمومی (علوم انسانی) و ساحت اختصاصی (رشته‌های زبان و ادبیات) منشأ گوناگونی دارند؛ نهادهای بالادستی و سیاست‌گذار در سطح کلان، عملکرد دانشگاه‌ها، و دانش و مهارت اعضای هیئت علمی. به دنبال آن، راهکارهای بهبود وضعیت نیز می‌تواند از جنبه‌ها و ابعاد مختلفی اعمال شود.

با وجود نقاط مشترک در بین مؤلفه‌های مطرح در این پژوهش و آنچه در یافته‌های مربوط به پیشینه آمد نکته قابل تأمل، تفاوت در اولویت‌بندی آنهاست که وابسته به بافت مورد مطالعه است. به‌طور کلی، بر اساس نظر متخصصان رشته‌های زبان و ادبیات، آنچه در برون‌دادهای پژوهشی و ارزیابی این رشته‌ها دچار کاستی بوده و باید مورد توجه و تجدید نظر قرار بگیرد برنامه‌های تولید علم و ارتقای بنیادهای دانشی مربوط به مبانی نظری، و جنبه کاربردی و پاسخ‌گویی به مسائل جامعه در ارتباط با عملیاتی و اجرایی شدن است.

اشاره به متناسب‌سازی شاخص‌های ارزیابی در علوم انسانی که در مقاله داورپناه (۱۳۸۹) و آکسندر، هوگ و دنیل (Ochsner et al., 2014) آمده از جمله مباحث کلیدی است. همان‌طور که قانون کمپبل^۱ هم می‌گوید «هرچه بیشتر از شاخص‌های کمی (اندازه‌گیری) برای تصمیم‌گیری در یک مسئله اجتماعی استفاده شود، آن مسئله از هدف اصلی خود بیشتر منحرف شده و دچار انحطاط خواهد شد» (Campbell, 1979). و «روشی که شما یک نفر را اندازه‌گیری می‌کنید بر نحوه رفتار او تأثیر می‌گذارد» (نقل در: Gadd, 2019). به‌جای آنکه معیارهای تعریف‌شده، در مجموع، نمایان‌گر میزان تحقق اهداف، اثرگذاری و سطح کیفیت عملکرد پژوهشگر باشد به هدف تبدیل می‌شوند و افراد درصدد آن برمی‌آیند که با اتکا به تعدد و کمیت فعالیت‌ها امتیاز خود را در عرصه رقابت بالا ببرند. این رویه باعث تغییر بنیادی و سطحی‌نگری در روند پژوهش جهت کسب رتبه بالا شده و تأثیر منفی بر آموزش و پژوهش نو، خلاق

1 . Campbell's Law

الهه ابراهیمی درچه، علی منصوری، میترا پشتوتنی زاده، سید علی اصغر میرباقری فرد و احمد شعبانی

و اصل بر جای می‌گذارد چراکه رویکرد پژوهشگران را تغییر داده و آنها را به سمت افزایش حجم برون‌دادها و غلبه کمیت‌گرایی، کم‌اهمیت‌شدن کیفیت، و انتخاب موضوعات رایج دارای شانس انتشار بیشتر در نشریات معتبر بدون توجه به مسائل جامعه خود سوق می‌دهد (Wilsdon et al., 2015). این انحراف سبب خروج پژوهش‌ها از مسیر اصلی و کم‌رونق‌شدن حوزه موضوعی مربوطه می‌شود.

نیاز به اصلاح سیاست‌گذاری در زمینه پژوهش و ارزیابی آن از جمله نقاط مشترک یافته پژوهش حاضر و مطالعات دیگر مانند حسین پور (۱۳۹۱) و رسولی و شهریاری (۱۳۹۹) است. شرکت‌کنندگان در پژوهش صراحتاً اعلام می‌کنند که طرز فکر تصمیم‌گیرندگان در سیاست‌های ارزیابی از علوم انسانی فاصله داشته و همین امر باعث تدوین آیین‌نامه‌ای می‌شود که همخوانی با رشته آنها نداشته و این، خود پیامدهایی را به دنبال داشته و باعث انحراف پژوهشگران از مسیر اصلی و دورشدن از صبغه ادبی و خلاق رشته خود می‌شود. کم‌اهمیتی خلاقیت، نوآوری و ذوق ادبی در ارزیابی‌ها، و گلوگاهی نبودن امتیاز آفرینش‌های ادبی و خلاق نمونه‌ای از کاستی‌های آیین‌نامه در ارتباط با رشته‌های زبان و ادبیات است که گرایش اعضای هیئت علمی به برون‌دادهای پژوهشی زودبازده و دارای امتیاز بالا، کمی‌گرایی در برون‌دادهای پژوهشی، و گسست رابطه ادبیات و جامعه به علت کم‌توجهی به جنبه عام و کاربردی برون‌دادهای پژوهشی را به دنبال دارد.

این‌ها رفته‌رفته و به‌مرور زمان باعث تزئینی و کمی‌شدن برون‌دادهای پژوهشی و فاصله‌گرفتن از جنبه کاربردی و انجام پژوهش‌های غیرهدفمند و غیرخلاقانه شده است. هرچند بنا بر نظر پژوهشگران این رشته‌ها، کمبود امکانات و تسهیلات پژوهشی در این راستا نیز بی‌اثر نبوده است. همچنین، محدودیت و سخت‌گیری نشریات، خلاقانه و مسئله‌محور نبودن پارساها، سوگیری در انتخاب آثار در جشنواره‌ها، و ضعف علمی همایش‌ها مزید بر علت بوده است. گاهی ممکن است امکان کاربردی کردن رشته‌ای در جامعه وجود نداشته باشد اما گاهی ظرفیت‌های یک رشته برای کاربردی‌شدن مورد غفلت قرار می‌گیرد. رشته‌های زبان و ادبیات را می‌توان جزء گروه دوم برشمرد؛ با وجود اینکه به زندگی تک‌تک افراد گره خورده، اما شناخت کافی و برداشت مناسبی از امکانات آن وجود ندارد. به نظر می‌رسد نگاه ویژه به حوزه‌های بین‌رشته‌ای در ادبیات، تمرکز بر خلاقیت به‌جای توجه معطوف به روش در پژوهش‌ها، حرکت از کلی‌گرایی به تخصصی‌شدن و گفتمان‌های متکثر در ادبیات همراه با فراهم‌آوردن امکانات و تسهیلات پژوهش کمک شایانی به حفظ جایگاه رشته و کاربردی‌شدن پژوهش‌های آن خواهد داشت به‌طوری که شاهد اقبال عمومی به ادبیات و انتقال ارزش‌های فرهنگی و دینی به جامعه از طریق آن باشیم.

نارسایی و ضعف در استفاده و معرفی درون‌مایه رشته‌های زبان و ادبیات در داخل و به‌طور خاص در خارج از کشور دلایل مختلفی می‌تواند داشته باشد. فراهم‌نشدن بستر فرهنگی مناسب به علت نداشتن ارتباط کافی با دانشگاه‌های دیگر در کشورهای دیگر به سبب مشکلات سیاسی، اجتماعی، و اقتصادی؛ متناسب و گلوگاهی نبودن وزن ترجمه نسبت به برون‌دادهای پژوهشی دیگر که تمایل اندک اعضای هیئت علمی به ترجمه را به همراه دارد؛ آشنانبودن آنها نسبت به زبان‌های خارجی برای ترجمه پژوهش‌های ادبی؛ کم‌توجهی به ترجمه پژوهش‌های ادبی به سبب دشواری ترجمه این پژوهش‌ها؛ و انتخاب نادرست متن و ضعف ترجمه آن از جمله دلایلی است که در مصاحبه‌ها بر آن تأکید فراوانی شده است. بنابراین لازم است در زمینه ترجمه در آیین‌نامه ارتقای اعضای هیئت علمی به‌ویژه در رشته‌های علوم انسانی تجدید نظر شود.

یکی از نگرانی‌های پرتکرار شرکت‌کنندگان در پژوهش به‌خصوص پژوهشگران رشته‌های زبان و ادبیات فارسی،

آسیب‌ها و راهکارهای ارزیابی برون‌دادهای پژوهشی علوم انسانی: مطالعه موردی ...

نگارش مقاله انگلیسی و انتشار در نشریات نمایه‌شده در پایگاه‌های استنادی معتبر بین‌المللی بود که در پژوهش پاریاد (۱۳۸۷) نیز اشاره شده است. در این زمینه نباید نگاه صفر و یک، نبودن یا بودن داشت؛ البته که نگارش مقاله انگلیسی برای ترویج و شناساندن زبان و ادبیات بومی و پژوهش‌های آن به کشورهای دیگر در راستای دیپلماسی علمی ضروری است اما بهتر است از حالت الزام خارج شده و ترغیبی باشد.

جدا از موارد مشترک در بین علوم انسانی، راهکارهای اختصاصی رشته‌های زبان و ادبیات مانند توجه به خلاقیت، ذوق، استعداد و توانایی اعضای هیئت علمی در ارزیابی‌ها، توجه به جنبه عمومی ادبیات در ارزیابی برون‌دادهای، لحاظ کردن تطابق موضوع مقاله با نیازهای جامعه در امتیازدهی مقالات در مؤلفه وضع سیاست‌های ارزیابی بیانگر آن است که باید در تعریف برون‌دادهای پژوهشی در این رشته تجدید نظر کرد و نگاهی فراتر از برون‌دادهای رایج در آیین‌نامه داشت به طوری که برای آثار ادبی و خلاق امتیاز ویژه قائل شده و معیارهای متناسب با آنها در نظر گرفته شود. تفکیک آیین‌نامه ارتقای علوم انسانی از علوم دیگر - حتی تفکیک رشته‌ها - و توجه به برون‌دادهای و معیارهای خاص هر کدام در ارزیابی‌ای که در مقاله صفریور و همکاران (۱۴۰۰) نیز اشاره شده است می‌تواند پژوهشگران و پژوهش آنها را به این سمت‌وسو هدایت کند.

در حال حاضر، پژوهشگران و نهادهای پژوهشی برای هماهنگ‌شدن با سیاست‌های رتبه‌بندی و ارتقاء به موارد موجود و رایج بسنده می‌کنند و به دنبال آن، پویایی درونی رشته کم می‌شود. اما اگر دامنه برون‌دادهای گسترده‌تر شود پژوهشگران آزادی عمل وسیع‌تری برای انتشار یافته‌های خود خواهند داشت، مخاطبان بیشتری می‌توانند از آنها بهره‌برداری کرده و فقط به جامعه دانشگاهی محدود نمی‌شود. پرداختن به برون‌دادهای پژوهشی متنوع و جدید از جمله علوم انسانی دیجیتال^۱ که مدتی است رونق گرفته باعث جذابیت و تأثیرگذاری بیشتر رشته خواهد شد. علوم انسانی دیجیتال یک حوزه پژوهشی میان‌رشته‌ای جدید است که فناوری‌های شبکه و رایانه‌ای جدید را در زمینه‌های سنتی پژوهش‌ها و آموزش علوم انسانی به کار می‌گیرد (Schreibman et al., 2004) و چیزی فراتر از دیجیتالی‌شدن مقالات، کتاب‌ها و متون علوم انسانی است.

به طور کلی می‌توان گفت رشته‌های زبان و ادبیات مستعد گزارش یافته‌های پژوهشی خود در برون‌دادهای متعددی هستند. لذا برای آنکه ارزیابی دقیق‌تری صورت گیرد نیاز است تعیین کنیم که برون‌دادهای ممکن برای انتشار فعالیت پژوهشگران این رشته‌ها چیست و هر یک چه اهمیت و جایگاهی دارد. با انتشار یافته‌ها در قالب‌های گوناگون، ترویج علم به خوبی صورت خواهد گرفت و تبلور نتایج پژوهش‌ها در فضای جامعه و متناسب با قشر هدف خود باعث اثرگذاری و استفاده عینی و عملی از آنها می‌شود. علاوه بر آن، اگر معیارهای مناسب هر برون‌داد پژوهشی، گردآوری و بنا بر نظر متخصصان، وزن‌دهی شود، ارزیابی به طور شایسته‌تری انجام می‌شود.

اعضای هیئت علمی علوم انسانی نقد فراوانی به آیین‌نامه ارتقاء، از ابعاد فکری سیاست‌گذاران و واضعان مفاد آن تا نحوه امتیازدهی دارند که اغلب آنها وارد بوده و نیازمند شنیده‌شدن، پیگیری و حل است. با این حال، برخی موضع‌گیری‌ها ناشی از آشنایی کم با آیین‌نامه و تفاسیر متعدد از آن است که برگزاری جلسات آشنایی با آیین‌نامه و مفاد آن یکی از راه‌حل‌های موجود در این زمینه محسوب می‌شود.

اگر ارزیابی با دقت و جامعیت صورت گیرد و فاصله وضعیت موجود تا جایگاه مطلوب را به درستی نشان دهد، آزمون و خطا در این عرصه را کاهش می‌دهد و هزینه کمتری برای کارهای کم‌اثر و غیرضروری صرف خواهد شد که

1 . Digital Humanities (DH)

الهه ابراهیمی درچه، علی منصوری، میترا پشتوتی زاده، سید علی اصغر میرباقری فرد و احمد شعبانی

باعث سرعت گرفتن گام‌های مسیر موفقیت و پیشرفت می‌شود؛ چراکه ذات ارزیابی، بهینه‌سازی عملکرد است. رقابت برای کسب جایگاه برتر علمی در بین پژوهشگران، گروه‌های آموزشی، و مؤسسه‌های پژوهشی اهمیت و شتاب زیادی یافته است. سلامت چنین رقابتی و جهت‌گیری صحیح آن از رهگذر برنامه‌ریزی برای ارزیابی دقیق امکان‌پذیر خواهد بود و بازنگری در سیاست ارزیابی اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها و آموزش عالی از نیازهای بنیادین در این راستاست. نتایج پژوهش حاضر می‌تواند به‌عنوان گام مؤثری برای اصلاح وضعیت موجود به کار آید.

پیشنهاد‌های اجرایی پژوهش

- استفاده سیاست‌گذاران پژوهشی از یافته‌های پژوهش جهت اتخاذ رویکردی تازه در تصمیم‌گیری و وضع سیاست‌های ارزیابی برون‌دادهای پژوهشی علوم انسانی و رشته‌های آن؛
- تفکیک آیین‌نامه ارتقای علوم انسانی از علوم دیگر، و توجه به رشته‌ها و گرایش‌های هرکدام در آن؛
- برنامه‌ریزی در سطح خرد و کلان برای تقویت بنیان علمی و مهارتی (به‌ویژه در زمینه پژوهش) در اعضای هیئت علمی و دانشجویان علوم انسانی؛
- برنامه‌ریزی و فراهم‌آوری امکانات و تسهیلات انجام پژوهش باکیفیت در علوم انسانی و رشته‌های آن؛
- توجه خاص به آفرینش‌های ادبی/ ادبیات خلاق به‌عنوان برون‌داد علمی، در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی برای رشته‌های زبان و ادبیات.

پیشنهاد برای پژوهش‌های آتی

- به‌کارگیری موضوع پژوهش در سطح جزئی‌تر برای گرایش‌های مختلف رشته‌های زبان و ادبیات؛
- بررسی آسیب‌ها و راهکارهای ارزیابی برون‌دادهای پژوهشی رشته‌های دیگر علوم انسانی؛
- بررسی آسیب‌ها و راهکارهای ارزیابی برون‌دادهای پژوهشی علوم انسانی از دیدگاه سیاست‌گذاران پژوهشی؛
- بررسی جداگانه و مفصل هر یک از آسیب‌ها و راهکارهای مطرح‌شده در یافته‌ها در سطح علوم انسانی و رشته‌های آن؛
- بررسی برون‌دادهای پژوهشی و معیارهای متناسب با هر رشته برای لحاظ‌کردن در ارزیابی‌ها (این امر برای رشته‌های زبان و ادبیات در دست انجام است).

تقدیر و تشکر

پژوهش حاضر برگرفته از رساله دکتری و طرح ۹۹۰۳۰۰۵۲ تحت حمایت صندوق حمایت از پژوهشگران و فناوران کشور است. نویسندگان، کمال تشکر را از مسئولان مربوطه و شرکت‌کنندگان در مصاحبه‌ها دارند.

فهرست منابع

- اسلامی اردکانی، ح. (۱۳۹۲). فربهی یا آماس؛ تحلیل ساختار مقالات (نا) علمی- پژوهشی در علوم انسانی. *روش‌شناسی علوم انسانی*، ۱۹ (۷۴)، ۹۱-۱۱۹. <https://ensani.ir/fa/article/322512>
- پاریاد، ر. (۱۳۸۷). *چالش‌های فراروی تحقیقات در حوزه علوم انسانی*. کنگره ملی علوم انسانی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

آسیب‌ها و راهکارهای ارزیابی برون‌دادهای پژوهشی علوم انسانی: مطالعه موردی ...

تقی‌زاده کرمان، ن.، حسین‌قلی‌زاده، ر.، و جاویدی کلاته جعفرآبادی، ط. (۱۳۹۴). آسیب‌شناسی تولید دانش در هسته‌های پژوهشی علوم انسانی. *راهبرد فرهنگ*، ۸ (۳۰)، ۱۸۸-۱۶۱.
https://www.jsfc.ir/article_14951.html

جمالی مهموئی، ح. (۱۳۸۹). *کتاب‌شناسی علم‌سنجی*. پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران. ۷۹ ص.

حسین‌پور، م. (۱۳۹۱). آسیب‌شناسی پژوهشی اعضای هیئت علمی رشته‌های علوم انسانی. *مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی*، ۱۶ (۵۰)، ۶۴-۴۵.
[/https://ensani.ir/fa/article/304672](https://ensani.ir/fa/article/304672)

داورپناه، م.، ر. (۱۳۸۶). چالش‌های علم‌سنجی در حوزه علوم انسانی. *مطالعات تربیتی و روان‌شناسی*، ۸ (۲)، ۱۲۵-
<https://doi.org/10.22067/IJAP.V8I2.6799>. ۱۵۵

رسولی، ب.، و شهریار، پ. (۱۴۰۰). چاله‌ها و چالش‌های پژوهش در علوم انسانی در ایران؛ پنجره‌ای به روی سیاست‌گذاری علم. *پردازش و مدیریت اطلاعات*، ۳۷ (۲)، ۳۳۳-۳۶۱.
<https://doi.org/10.52547/JIPM.37.2.333>

شیخ‌زاده، ح. (۱۳۹۴). *علوم انسانی تحول و ارتقاء در راستای منافع ملی ایران*. مقاله ارائه‌شده در کنفرانس بین‌المللی رویکردهای نوین در علوم انسانی، مالزی. <https://civilica.com/doc/439581>

صفرپور، ا.، عباس‌پور، ج.، و سلیمی، ق. (۱۴۰۰). کاوش تجربیات و دیدگاه‌های اعضای هیئت علمی حوزه علوم انسانی و هنر دانشگاه شیراز در مورد آیین‌نامه ارتقاء. *مطالعات دانش‌پژوهی*، ۱ (۱)، ۲۹-۵۴.
<https://doi.org/10.22034/jkrs.2021.47805.1006>

صمدی، ل. (۱۳۹۹). تحلیل ضرورت‌های هم‌ترازسازی ارزش تولیدات علمی حوزه‌های تخصصی در علم‌سنجی و آسیب‌شناسی سنجش و ارزیابی همسان: مطالعه موردی حوزه هنر. *رهیافت*، ۳۰ (۷۷)، ۱-۲۴.
<https://doi.org/10.22034/RAHYAFT.2020.13817>

صمدی، ل.، ناخدا، م.، نوروزی چاکلی، ع.، و اسدی، س. (۱۳۹۷). استاد و استناددهی در ارزیابی‌های حوزه هنری: مسائل و چالش‌ها؛ مطالعه موردی رشته نقاشی. *مطالعات کتابداری و علم اطلاعات*، ۱۰ (۲۳)، ۷۷-۹۴.
<https://doi.org/10.22055/slis.2017.18543.1252>

صمدی، ل.، ناخدا، م.، نوروزی چاکلی، ع.، و اسدی، س. (۱۳۹۸). چالش‌های آئین‌نامه ارتقای اعضای هیئت علمی برای هم‌ترازسازی سنجش و ارزیابی بهره‌وری علمی پژوهشگران رشته موسیقی در ایران. *پژوهشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۹ (۱)، ۸۴-۵۹.
<https://doi.org/10.22067/RIIS.V9I1.75959>

طایفه‌باقر، د.، ابازری، ز.، مرادی، ش.، و باب‌الحوائجی، ف. (۱۴۰۱). مدل ارزیابی اثربخشی پژوهش‌های علوم انسانی در ایران. *پژوهش‌نامه علم‌سنجی*، ۸ (۱۵)، ۳۴-۱.
<https://doi.org/10.22070/RSCI.2020.13384.1450>

دوفصلنامه علمی دانشگاه شاهد / دوره ۹ / شماره ۳ / پاییز و زمستان ۱۴۰۲ (پیاپی ۱۸) پژوهش‌نامه علم‌سنجی

الهه ابراهیمی درچه، علی منصوری، میترا پشتوتنی زاده، سید علی اصغر میرباقری فرد و احمد شعبانی

قنادی نژاد، ف.، و حیدری، غ. (۱۳۹۹). روش‌ها و شاخص‌های ارزیابی تولیدات علمی در علوم انسانی و اجتماعی:

مرور نظام‌مند. پژوهش‌نامه علم‌سنجی، ۶ (۱۲)، ۲۰۳-۲۳۰.

<https://doi.org/10.22070/RSCI.2020.4998.1341>

کورس، سارا. (تابستان ۱۳۸۳). ادبیات و جامعه. ترجمه غلامرضا ارجمندی. پیک نور، ۶، ۱۳-۲۵.

[/https://ensani.ir/fa/article/192009](https://ensani.ir/fa/article/192009)

نامداریان، ل.، کلانتری، ن.، و علیدوستی، س. (۱۳۹۶). ارزیابی علم، فناوری و نوآوری: مروری بر شاخص‌ها و

سازمان‌های فعال این حوزه. تهران: چاپار. ۴۰۴ ص. ۹۷۸-۹۶۴-۷۵۱۹-۷۳-۱

نوروزی چاکلی، ع. (۱۳۹۰). آشنایی با علم‌سنجی (مبانی، مفاهیم، روابط و ریشه‌ها). تهران: سمت. ۵۰۲ ص ۹۷۸-

۶۰۰-۶۱۲۱-۱۰-۹

یاسینی، ع.، نوروزی کوهدشت، ر.، و تابان، م. (۱۳۹۶). آسیب‌شناسی پژوهش‌های دانشگاهی حوزه‌های ادبیات و

علوم انسانی، الهیات و معارف اسلامی با روش آمیخته تشریحی. مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی، ۲۱ (۷۱)،

[/https://www.magiran.com/paper/1741979](https://www.magiran.com/paper/1741979). ۲۵۰-۲۳۱

Abramo, G., Aksnes, D. W., & D'Angelo, C. A. (2020). Comparison of research performance of Italian and Norwegian professors and universities. *Journal of Informetrics*, 14(2), 1-23. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2020.101023>

Campbell, D. T. (1979). Assessing the impact of planned social change. *Evaluation and Program Planning*, 2(1), 67-90. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/014971897990048X>

Cicero, T., & Malgarini, M. (2020). On the use of journal classification in social sciences and humanities: evidence from an Italian database. *Scientometrics*, 125(2), 1689-1708. <https://doi.org/10.1007/s11192-020-03581-8>

Course, S. (2000). Literature and society. Translated by Gholamreza Arjamandi. *Peyk Noor*, 6 (Summer), 13-25. [In Persian]

Davarpanah, M.R. (2007). Scientometric Challenges in Humanities and Social Sciences. *Studies in Education and Psychology*, 8(2), 125. <https://doi.org/10.22067/IJAP.V8I2.6799> [In Persian]

Eslami Ardakani, H. (2013). Fatness or swelling; an analysis of (non)scholarly articles in humanities. *Methodology of Social Sciences and Humanities*, 19(74-75), 91-118. <https://ensani.ir/fa/article/322512> [In Persian]

Gadd, E. (2019). Influencing the changing world of research evaluation. *Insights*, 32(1), 1-9. <https://doi.org/10.1629/uksg.456>

- Ghanadinezhad, F. & Heidari, G. (2020). Methods and Indicators for the Evaluation of Scientific Production in the Humanities and Social Sciences: A Systematic Review. *Scientometric research journal*, 6(12), 203-230. <https://doi.org/10.22070/RSCI.2020.4998.1341> [In Persian]
- Hosseinpour, M. (2012). The Research Pathology of Faculty Members in Human Sciences. *Iranian Journal of The Knowledge Studies in The Islamic University*, 16(50), 45. <https://ensani.ir/fa/article/304672/> [In Persian]
- Jamali Mahmoudi, H.R. (2010). *Bibliography of scientometrics*. Iranian Research Institute for Information Science and Technology (IranDoc). 79 p. [In Persian]
- Ku, M.-C. (2019). A Comparative Analysis of English Abstracts and Summaries of Chinese Research Articles in Three Library and Information Science Journals Indexed by the Taiwan Social Science Citation Index. *Journal of Library & Information Studies*, 17(1), 37–81. [https://doi.org/10.6182/jlis.201906_17\(1\).037](https://doi.org/10.6182/jlis.201906_17(1).037)
- Lin, C.-S. (2018). An analysis of citation functions in the humanities and social sciences research from the perspective of problematic citation analysis assumptions. *Scientometrics*, 116(2), 797–813. <https://doi.org/10.1007/s11192-018-2770-2>
- Namdarian, L., Kalantari, N. & Alidousti, S. (2017). *Evaluation of science, technology and innovation: a review of indicators and active organizations in this field*. Tehran: Chapar. 404 p. 978-964-7519-73-1 [In Persian]
- Noroozi Chakoli, A. (2011). Introduction to scientometric: foundations, concepts, relations & origins. Tehran: Samt. 502 p. [In Persian]
- Ochsner, M., & Hug, S. E. (2016). *Indicators for Research Performance in the Humanities? The Scholars' View on Research Quality and Indicators*. [International Conference on Science and Technology Indicators], Valencia: Spain. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.11431.14245>
- Ochsner, M., Hug, S. E., & Daniel, H.-D. (2014). Setting the stage for the assessment of research quality in the humanities. Consolidating the results of four empirical studies. *Z Erziehungswiss*, 17(6), 111–132. <https://doi.org/10.1007/s11618-014-0576-4>
- Olmos-Peñuela, J., Benneworth, P., & Castro-Martinez, E. (2014). Are ‘STEM from Mars and SSH from Venus’?: Challenging disciplinary stereotypes of research’s social value. *Science and Public Policy*, 41(3), 384–400. <https://doi.org/10.1093/scipol/sct071>
- Paryad, R. (2008). *Challenges facing research in the field of human sciences*. National Congress of Human Sciences, Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Rasuli, B., & Shahriari, P. (2021). Barriers to Research in the Humanities in Iran: a window to Science Policy. *Information Sciences & Technology*, 37(2), 333-361. <https://doi.org/10.52547/JIPM.37.2.333> [In Persian]

Safarpour, E., Abbaspour, J., & Salimi, G. (2021). Exploring the Experiences and Views of Shiraz University's Art and Humanities faculty members on Promotion Regulation. *Journal of Knowledge-Research Studies*, 1(1), 29-54. <https://doi.org/10.22034/jkrs.2021.47805.1006> [In Persian]

Samadi, L. (2020). Analyzing the Necessities of Equating the Value of Scientific Outputs of Specialized Fields in Scientometrics and Pathology of Similar Measurement and Evaluation: Case Study: Field of Art. *Rahyaft Journal*, 30(77), 1-24. <https://doi.org/10.22034/RAHYAFT.2020.13817> [In Persian]

Samadi, L., Nakhoda, M., Noroozi Chakoli, A., & Asadi, S. (2018). Citing and citations Issues in the assessments of Art: Challenges and Problems: Case Study Painting. *Journal of Studies in Library and Information Science*, 10(1), 77-94. <https://doi.org/10.22055/slis.2017.18543.1252> [In Persian]

Samadi, L.; Nakhoda, M., Noroozi Chakoli, A. & Asadi, S. (2019). The Challenges of the Regulations for the Promotion of Faculty Members for the Equated Comparison of the Assessment and Evaluation Process of Scientific Productivity of Music Researchers in Iran. *Library and Information Science Research*, 9(1), 59-84. <https://doi.org/10.22067/RIIS.V9I1.75959> [In Persian]

Schreibman, S., Siemens, R., & Unsworth, J. (2004). *A Companion to Digital Humanities*. Oxford: Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9780470999875>

Sheikhzade, H. (2015). *Human sciences, transformation and promotion in line with national interests*. [Paper presented at the International Conference on New Approaches in Human Sciences, Malaysia]. <https://civilica.com/doc/439581/> [In Persian]

Sigurðarson, E. S. (2020). Capacities, capabilities, and the societal impact of the humanities. *Research Evaluation*, 29(1), 71–76. <https://doi.org/10.1093/reseval/rvz031>

Sīle, L., Pölönen, J., Sivertsen, G., Guns, R., Engels, T. C. E., Arefiev, P., Dušková, M., Faurbæk, L., Holl, A., Kulczycki, E., Macan, B., Nelhans, G., Petr, M., Pisk, M., Soós, S., Stojanovski, J., Stone, A., Šušol, J., & Teitelbaum, R. (2018). Comprehensiveness of national bibliographic databases for social sciences and humanities: Findings from a European survey. *Research Evaluation*, 27(4), 310–322. <https://doi.org/10.1093/reseval/rvy016>

Taqizadeh Kerman, N., Hosseinqolizadeh, R., & Javidi Kalate Ja'farabadi, T. (2015). A Pathological Study of Knowledge Creation in Humanities Research Centers. *Strategy for culture*, 8(30), 161-188. https://www.jsfc.ir/article_14951.html [In Persian]

Tayefehbagher, D., Abazari, Z., Moradi, S. & Babalhavaeji, F. (2022). A Model for Evaluating the Impact of Humanities Research in Iran. *Scientometric research journal*, 8(15), 1-34. <https://doi.org/10.22070/RSCI.2020.13384.1450> [In Persian]

Toledo, E. G. (2018). Research assessment in Humanities and Social Sciences in review. *Revista española de Documentación Científica*, 41(3), 1-14. <https://doi.org/10.3989/redc.2018.3.1552>

Wilsdon, J., Allen, L., Belfiore, E., Campbell, P., Curry, S., Hill, S., Jones, R., Kain, R., Kerridge, S., Thelwall, M., Tinkler, J., Viney, I., Wouters, P., Hill, J. & Johnson, B. (2015). *The metric tide: report of the Independent Review of the Role of Metrics in Research Assessment and Management*. Higher Education Funding Council for England. <https://doi.org/https://doi.org/10.13140/RG.2.1.4929.136>

Yang, S., Zheng, M., Yu, Y., & Wolfram, D. (2021). Are Altmeter.com scores effective for research impact evaluation in the social sciences and humanities? *Journal of Informetrics*, 15(1), 1–21. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2020.101120>

Yasini, A., Norouzi Kuhdasht, R., & Tabban, M. (2017). Pathology of Academic Research Using Anatomical Mixed Method (The Case of Literature and Humanities, and Theology Fields). *Iranian Journal of The Knowledge Studies in The Islamic University*, 21(71), 231-250. <https://www.magiran.com/paper/1741979/> [In Persian]